

Shiraz-Beethoven.ir

فرهنگ و هنر سه تار نوازی

از فراگیری تا نوازندگی

ابوسعید مرضایی

کتاب اول

هر کتاب و هر ساز نیازمند "درختی" است
چه زیباست هنردوستان گرامی به پاس توشه‌ای که از این رهگذار بر می گیریم
نهالی بکاریم تا سهم خویش، برای بقای درختان ادا کرده باشیم.

شیوه آموزشی پیش رو، دو هدف را نشانه رفته است، یک، بهبود مهارت های مضربی شامل: دسته بندی ریز ها، و شفاف و تمیز نواختن شان، دو: چگونگی انتقال درست به هنرجو. از دست گرفتن درست سه تار تا شفاف و تمیز نواختن. این دو هدف در تدوین و تنظیم هر چه بیشتر هنر سه تارنوازی است. بدین ترتیب، این شیوه آموزشی بر این باور است در موسیقی کلاسیک، اتفاقات خاص هنری و اتفاقات نوازندگی برجسته، می بایست بعد از تعلیم درست روی دهد. ورنه از حول و حوش بیان هنری موسیقی کلاسیک ایرانی رفته رفته دور می شویم.

در واقع این شیوه آموزشی (برای مثال) با این جمله مخالف است که "هنرجو بنوازد تا درست فرا بگیرد". هنرجو به زعم این شیوه آموزشی، بایستی درست بیاموزد تا درست بنوازد. این هدف به این معنی نیست که پیش از این روش های آموزشی بی گیر این موضوع نبوده اند. اما شیوه های آموزشی بسته به زمانه و محتویات شنیداری و محتویات دیداری جامعه بایستی ارتقا پیدا کنند. این کتاب تلاش اندیشه شده و پرورده شده ای در این مسیر است.

اگر بخواهم هدف سومی را برایش متصور باشم، همانا زود تر آموختن دست مضرب و مضرب هاست تا هنرجو امیدوارانه تر به کار ادامه دهد، اما به هیچ عنوان فراگیری درست را فدای آسان نوازی یا آسان یادگیری نکرده و نخواهم کرد. اما شاید لازم باشد، برای برخی هنرجویان در کنار این کتاب، چند برگه تمرینات متنوع نوشته شود، که نهاده ام پس از انتشار کتاب. البته بین شیوه های آموزشی بی تردید اختلافاتی هست و این گذر زمان است که هویدا می کند شیوه های ماندگار کلند. امیدوارم کتاب حاضر در بهبود آنچه مشکلات شیوه های آموزشی، شامل: دست گرفتن و مضرب نواختن، در سز سهار است، سربلند باشد.

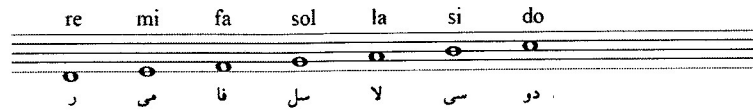
با نگاهی، حتی گذرا، به دیده می آید که این کتاب، کاری از روی شتاب و شوق به نام آوری نبوده است. در کنار بخش های آموزشی اصلی کتاب، بخش های تصویری و صوتی و تاریخی بر بار ظرفیت های آموزشی کتاب افزوده اند. تا هنرجوی سهار درک درست و فهم عمیقی از جایگاه این ساز و موسیقی ایرانی داشته باشد و با حرمت تمام این ساز را دست بگیرد و بداند در طی تاریخ چه زحمات جانانه ای برای این ساز کشیده شده است.

استاد بزرگ آموزش تنبک؛ فرید یداللهی، در بخش آهنگ های تکمیلی و آموزشی کتاب با هنرمندی و تجربه بالا با ساز تنبک، مرا یاری کرده اند. نه آنچنان خشک و کلاسیک (که شاید لازمه کتاب آموزشی است) نواخته اند تا آثار از زیبایی و جذابیت برای هنرجو بیافتند، و نه آنچنان با فرم باز و آزاد (چون اثر های مستقل هنری) تا رشته کار و آموختن از دست هنرجوی سه تار در برود. سپاس بی کران بی مقدارم نثار ایشان باد.

تاریخ نگار معاصر، استاد علیرضا میرعلی نقی زحمت ویراستاری هر آنچه که اکنون و در کتاب می خوانید، با عشقی وصف ناشدنی به عهده گرفته اند. مقاله ای بسیار ارزشمند از قلم ایشان در باب هنر سه تارنوازی ضمیمه این کتاب شده تا فضایی از آگاهی بیافریند پیرامون هر آنچه که هنرجوی سه تار در این کتاب می آموزد. آثار "میرعلی نقی" بارها خواننده ام

خطوط حامل
(حمل کننده دواير)

• شکل (۱)

• شکل (۲)

هنگام سوم در موسیقی جهانی							هنگام چهارم در موسیقی جهانی							هنگام پنجم در موسیقی جهانی					
C ₃	D ₃	E ₃	F ₃	G ₃	A ₃	B ₃	C ₄	D ₄	E ₄	F ₄	G ₄	A ₄	B ₄	C ₅	D ₅	E ₅	F ₅	G ₅	A ₅
do	re	mi	fa	sol	la	si	do	re	mi	fa	so	la	si	do	re	mi	fa	sol	la

لا سل فا می ر دو سی لا سل فا می ر دو سی لا سل فا می ر دو سی لا سل فا می ر دو سی

گستره نت ها در ساز سه تار

• شکل (۳)

• شکل (۴)

□ آموزش زبان موسیقی

بخش اول: نام نت ها و نحوه نگارش:

همان طور که در هر زبانی تعدادی حروف الفبا هست، زبان موسیقی نیز الفبای خاص خودش را دارد، و از هفت حرف به ترتیب: دو، ر، می، فا، سل، لا، سی، تشکیل شده است. به هر کدام از این حروف در زبان موسیقی نت می گویند. به ترتیب از بم به زیر قرار گرفته اند. مثلاً صدای نت "دو" از صدای نت "ر" بم تر است. یا به عبارتی صدای نت "ر" از صدای نت "دو" زیرتر است. برای نشان دادن این نت ها و تشکیل زبان موسیقی، از تعدادی اشکال (دایره شکل) و پنج خط (خطوط حامل) استفاده می کنیم. مطابق شکل (۱) از جابه جایی این شکل (دایره) روی خطوط نام نت ها عوض می شود. مثلاً دایره اگر زیر خط اول باشد همیشه نامش "ر" خواهد بود. و ... مطابق شکل بالا

در موسیقی از نت دو تا دو ی بعدی یک "هنگام" می گوئیم. مثلاً در هنگام بعدی، بعد از نت سی دوباره می توانیم بخوانیم دو ر می ... که این هنگام، از هنگام اول که شروع کردیم زیر تر است. اما همان اصوات را تولید می کند. به عنوان مثال: برای فهم ساده تر: معمولاً صدای بانوان، یک هنگام بالاتر از آقایان است. هر چند هر دو یک نغمه را بخوانند. یعنی بانوان می توانند هنگام بالایی را بخوانند. بنابر این در موسیقی هنگام های متعددی داریم که می تواند زیر تر و بالاتر باشد. برای نشان دادن همه این نت ها در زبان موسیقی گاه نیاز به خطوط اضافه نیاز داریم. خطوط اضافه خطوط کوتاهی هستند که برای نشان دادن هر نت کشیده می شوند و وقتی هر نت را که می خواهیم بنویسیم این خطوط را بالا یا پایین پنج خط حامل فقط برای دایره همان نت اضافه می کنیم. در شکل (۳) چندی از نت های دارای خطوط اضافه را می بینیم. در سه تار گستره کامل نت ها و هنگام ها را در شکل (۳) ملاحظه می کنید. این گستره نت ها در سه تار از هنگام سوم در موسیقی جهانی آغاز می شود و تا هنگام پنجم ادامه دارد. همان طور که می بینید نت ها در شکل (۳) علائم اختصاری دیگری هم دارند، که بر اساس حروف لاتین هستند. ترتیب آن نیز ساده است، به ترتیب از حرف A تا G برای نشان دادن نت لا تا سل به کار می رود. اعدادی که به صورت کوچک زیر آنها نوشته شده است نشان دهنده شماره هنگام آن ها در موسیقی جهانی است. سه تار از هنگام سوم نت های جهانی آغاز می شود. مثلاً ساز پیانو دارای هنگام اول و دوم نیز هست.*

در نگارش زبان موسیقی کلید های مختلفی بر حسب وسعت صدای سازها داریم. این نام گذاری که در شکل (۳) مشاهده می کنید، در کلید سل موسیقی هست و ما در آموزش سه تار تنها از این کلید استفاده می کنیم. شکل (۴) کلید سل را نشان می دهد که از این به بعد همیشه در اول خطوط حامل آن را خواهیم دید. (در واقع معنی کلید سل این است که همیشه نت سل روی خط دوم حامل است و بقیه نت ها در این نامگذاری، به ترتیب بالاتر و پایین تر از آن روی خطوط قرار می گیرند)

* در مبحث کوک سه تار فرا می گیریم چگونه سه تار را در نت ها و هنگام دوم جهانی نیز کوک کنیم.

یک ثانیه = دقیقه $\frac{1}{60}$: $\frac{1}{60}$ = 60

نام	حالت یا صفت اجرا	تندا یا سرعت
largo	very slow	خیلی آرام
adagio	slow	آرام
andante	walking pace	معتدل یا متوسط
moderato	moderate speed	نسبتاً سریع
allegro	quick	سریع
presto	very quick	خیلی سریع

Shiraz-Beethoven.ir

□ نمایه میزان:

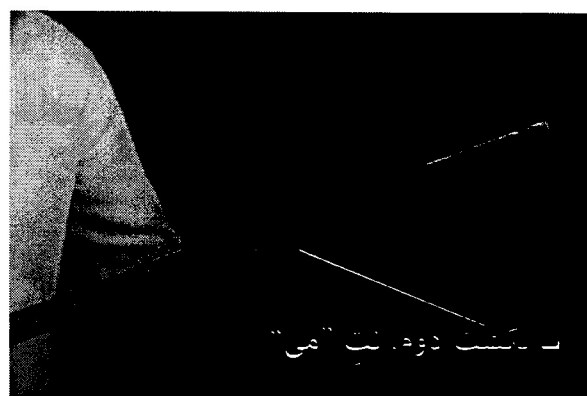
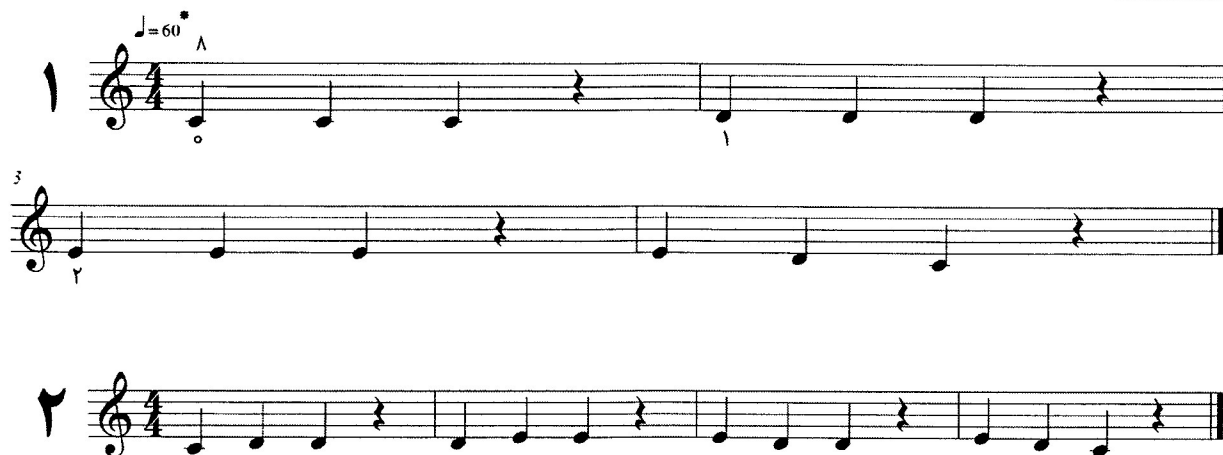
لازم است نوازنده پیش از آغاز قطعه، نوع ضربی را بداند تا بتواند وزن قطعه را از همان ابتدا رعایت کند. نحوه نگارش آنها و نشان دادن دو ضربی و سه ضربی و ... در ابتدای هر قطعه بدین صورت است: از آنجا که در این نوع ضربی ها هر ضربه برابر با یک سیاه است و عدد معادل سیاه $\frac{1}{4}$ گرد است (نمودار در برگ پیشین)، دو ضربی می شود $\frac{1}{2}$ تا $\frac{1}{4}$ ، که نوشته می شود $\frac{2}{4}$ ، و الی آخر. به این اعداد نمایه میزان می گوئیم که در ابتدای خطوط حامل بعد از کلید سل نگاشته می شود. این ضربی ها (ریتم ها) که در آنها، هر ضربه معادل یک نت سیاه است (یا معادل دو نت چنگ) را **ضربی های ساده** می گوئیم. چنان چه پیشتر گفته شد، برای کشش درست نت سیاه، همیشه هنگام برگشت پا، "و" بگوئیم، تا بتوانیم سرعت رفت و برگشت را کنترل کنیم. تنوع شمارش را در برگ شماره ۱۲ مشاهده کرده اید.

در طول برخی قطعات موسیقی ممکن است ریتم ها تغییر کنند و هر بخش قطعه با دور های متفاوتی اجرا شود. و در **میان قطعه تپیه های میزان** متفاوت شوند. که قبل از آن میزان نمایه میزان جدید ذکر می شود. که در کتاب ها و قطعات موسیقی بارها به آن ها **یر خواهیم خورد**.

□ سرعت اجرای قطعه:

در ابتدای هر قطعه و بالای میزان اول، عددی نوشته می شود که سرعت قطعه را تعیین می کند. آن عدد بر اساس واحد "دقیقه" محاسبه و نگاشته می شود. مثلاً اگر سیاه برابر با ۶۰ آورده شده بود، یعنی سرعت اجرای هر نت سیاه باید برابر باشد با یک ششتم "دقیقه"، که دقیقاً برابر است با یک ثانیه. در واقع آن قطعه را می توانید با سرعت تیک تاک ساعت تان اجرا کنید. دستگاهی به نام مترونوم وجود دارد که امروزه به صورت نرم افزار در گوشی های تلفن همراه تان نیز نصب می شود. این دستگاه با سرعت دلخواه تان تولید صدای تیک تاک می کند. می توانید سرعت اجرای هر ضربه را به آن بدهید و همراه با صدای ضربه هایی که مترونوم ایجاد می کند، قطعه را اجرا کنید، تا زمان بندی ذهن شما پرورش یابد و متوجهی کند و تد شدن هایی که به آن ها آگاه نیستید، بشوید.

با فرمولی که گفته شد و با دانستن اندکی علم ریاضی، خواهیم دانست که هر چه عددی که برای سیاه در ابتدای قطعه نوشته شده است بیشتر از ۶۰ باشد، زمان نت سیاه کمتر از ثانیه است یعنی سرعت اجرای قطعه باید بیشتر باشد. و هر چه این عدد کمتر باشد، زمان نت سیاه بیشتر از ثانیه است، یعنی سرعت اجرای قطعه کند تر است. در موسیقی جهانی هر محدوده ای از سرعت اجرای یک قطعه، نام مشخصی دارد که در جدول بالا برخی از آن ها را مشاهده می کنید.

- در این آموزه بایستی سه نت دو، ر، می را در زبان موسیقی فرا بگیرید.
- نحوه‌ی نواختن این سه نت روی سه تار: نت "دو" همان سیم اول است. در واقع سیم اول دو کوک شده است. بنابر این کافی ست روی سیم اول مضراب بزنید تا صدای نت "دو" را بشنوید.
- برای نت "ر" باید انگشت اول دست پنجه، دقیقاً پشت پرده دوم از بالای دسته و روی سیم اول بنشیند (مراقب باشید برخی سه تارها از بالا یک پرده بیشتر دارند بنابراین، نت "ر" در پرده سوم قرار می‌گیرد). فشار انگشت‌ها باید در حدی باشد که وقتی روی سیم اول مضراب می‌زنیم، صدای نت "ر" شفاف و بدون گرفتگی و صدای اضافه به گوش برسد. اگر فشار کم باشد، صدای خفه و گرفته‌ای به گوش می‌رسد. فشار بیش از حد هم لازم نیست و تنها به دست آسیب می‌رساند. در آینده با تمرین بسیار فرا می‌گیرید پرده‌ها را به نرمی بگیرید. و این نیاز به تمرین و زمان دارد.
- نت "می" را هم با انگشت دوم (در حالی که انگشت اول را از روی ساز برنداشته‌اید) پشت پرده‌ی پنجم بگیرید. روش درست گرفتن نت‌ها را در شکل می‌بینید.
- این تمرین‌ها در قالب قطعه "چهار ضربی" هستند. با نواختن نت‌های حاوی کشش سیاه یا همان یک ضرب در این درس آشنا می‌شوید. همراه با پا زدن با سرعت منظم و بدون کند و تند شدن و بدون وقفه باید بعد از تمرین، بتوانید اجرا کنید.
- علامت ۸ مضراب راست است. در نگارش نیازی به نهادن علامت مضراب راست نیست و فرض بر این است وقتی علامتی بالای نت نیست، با مضراب راست اجرا می‌شود. شماره‌های زیر نت‌ها شماره انگشتی هستند که باید نت مورد نظر را بگیرند. یک بار نهادن شماره‌ی انگشت کافیست، نیاز به تکرار نهادن شماره انگشت نیست. مگر جای دست پنجه تغییر کند. زیر نت "دو" که دست‌باز اجرا می‌شود، عدد صفر را می‌گذاریم.
- در این تمرین‌ها دقت کنید که برای گرفتن نت بعدی، عجله نکنید. یعنی زمان دقیق هر نت پس از نواخت رعایت شود و پنجه یا مضراب زودتر نت بعد را نگیرند و نتوازند، زیرا صدای اضافه تولید می‌کند. دقیق و تمیز در سر ضرب و زمان مورد نظر و همزمان با حرکت مضراب، پرده‌ها را بگیرید.